

Pakeneva autonomia: aikalaisdiagnostinen ote työhön ja aikaan

■ *Helander, Mika, Levä, Ilkka ja Saksela-Bergholm Sanna (toim.) Työaikakirja. Helsinki, Into. 2017. 380s.*

Työaikakirja kuroo yhteen ainakin kahta tutkimuksellista lähestymistapaa: historialliseen ajanjaksoon ja menneisyyteen katsovaa työn tutkimusta sekä työtä jäsentävän ja työn jäsentämisen ajan tutkimusta. Kyseessä on näin ollen sekä työn aikakirja että työaikaä käsittelevä teos. Johdannossa toimittajat Mika Helander, Ilkka Levä ja Sanna Saksela-Bergholm asettavat teoksen tavoitteeksi aikalaisdiagnoosin eli kuvan ajasta, jota elämme. Tavoite on laava, mutta se täsmentyy kun lähtökohdaksi esitetään työn ja tuotannon asema yhteiskunnan ja aikamme muokkaajina. Erityisesti palkkatyö asetetaan teoksessa eräänlaiseksi nivelkohdaksi, jossa erilaiset elämänalueet ja yhteiskunnalliset voimat kohtaavat. Näistä lähtökohdista *Työaikakirjan* artikkelit avaavat näkymiä esimerkiksi poliisien, asiantuntijoiden, opettajien ja ulkomaalaisten tilapäistyöntekijöiden työhön.

Kuten tekijät toteavat, palkkatyön merkityksen korostuminen saattaa näyttäytyä anakronistisena. Voi toki kysyä, olisiko teoksen aikalaisdiagnoosi ollut erilainen, jos se perustuisi ajallisten ilmiöiden tarkasteluun esimerkiksi rahan liikkeiden, palkattoman työn tai työttömyyden näkökulmasta. Palkkatyön merkitys kuitenkin avautuu teoksessa erinomaisesti esimerkiksi työaikakeskustelun kautta. Kuten sekä johdannosta että Juha Antilan työaikaä käsittelevästä napakasta artikkelista käy hy-

vin ilmi, työaikakeskustelu on Suomessa tällä hetkellä ylipolitisoitunut. Erilaiset poliittiset tahot esittävät juuri työajan pidentämisen keskeisenä kysymyksenä Suomen tulevaisuuden ja kilpailukyvyn kannalta. Tällöin käsitys työajasta ja sen merkityksestä tuottavuudessa perustuu nimenomaan ajatukseen tunteissa ja minuuteissa mitattavasta palkkatyöstä. Palkkatyö on arkea monelle, mutta se elää myös käsityksinä ja ideologisina tavoitteina, joille poliittisia päätöksiä perustetaan. Myös tämän vuoksi työtä ja sen aikaa sietää tutkia.

Ilkka Levän artikkeli poliisien urakerronnasta ja Charlotta Niemistön, Mira Karjalaisen ja Jeff Hearnin artikkeli tietotyön asiantuntijoiden arjesta näyttävät, miten työ muokkaa ja ehdollistaa ihmistä, ja miten työn vaatimukset sanelevat arjen muodon. Palkkatyö ei jää työpaikalle sen enempää ajallisesti kuin elämänkaarenkaan näkökulmasta, vaan se muokkaa elämää kokonaisvaltaisesti. Sanna Saksela-Bergholmin artikkeli tilapäistyöntekijöiden ”liminaalitulasta” taas tuo esiin, miten epävarmuus ja välitulassa eläminen muuttuu tavanomaiseksi. Kiertotyöläiselle tilapäistyö voi olla ratkaisu köyhyysloukkuun tai muulla tavoin parempi vaihtoehto kuin pysyvä paluu kotimaahan, mutta samalla välitulassa eläminen tarkoittaa kykenemättömyyttä tehdä tulevaisuutta koskevia päätöksiä, tai vaikeutta sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä. Näiden analyysien kautta palkkatyön keskiöön nostava *Työaikakirja* tarjoaa aikalaisdiagnoosisaan myös näkökulmaa siihen, miksi palkkatyön haurastuminen tai epävarmat työjärjes-

telyt muovaavat ihmisen elämää syvemmin kuin vain ajankäytöllisesti tai arkisten järjestelyjen kannalta.

Muutamassa artikkelissa esiin nousee myös marginaalisempia työn muotoja. Ville Jalovaara kirjoittaa nollatuntisopimuksista ja niitä koskevasta yhteiskunnallisesta keskustelusta, ja Mats Nylund ja Hilma Immonen tarkastelevat kyydinvälittäjä Uberia jakamistalouden näkökulmasta. Näissä tarkasteluissa painopiste on yhteiskunnallisessa keskustelussa ja politiikassa, eikä niinkään työntekijöiden itsensä kokemuksissa. Artikkelit näyttävät, miten poliittisilla päätöksillä, lainsäädännöllä ja etujärjestöjen toiminnalla on merkittävä rooli silloin, kun työelämän reuna-alueille luodaan vielä vakiintumattomia työnteon muotoja. Samalla tulee esiin myös työelämän kehityksen arvaamattomuus: on mahdotonta sanoa, onko Uber olemassa vielä kymmenen vuoden päästä.

Työaikakirjan aikalaisdiagnoosissa korostuu autonomian tavoittelu tärkeimpänä nykytyöntekijää koskevana asiana. Juuri autonomian tavoittelun kautta aukeavat työelämän ristiriidat ja yksipuolisten joustojen ongelmat, ja toisaalta autonomia tavoitteena ja ihanteena myös näyttää työelämän eriarvoisuuden. Työelämän aika ei ole kaikille sama, ja esimerkiksi sukupuoli tai ammattiryhmä määrittävät sitä, minkälaisia mahdollisuuksia autonomiaan on, ja minkälaisia kokemukset työelämästä voivat olla.

Sukupuolen merkitystä tarkastelee täsmällisimmin Ilkka Levän artikkeli toimihenkilöliikkeen naiskuvasta menneinä vuosikymmeninä, mutta muissakin artikkeleissa se nousee esiin. Esimerkiksi Charlotta Österbergin haastatteluista opettajista naiset kokivat, että vakituinen työsuhde tarjoaa erityistä turvaa. Lisäksi naiset kokivat miehiä useammin, etteivät hallitse ajankäyttöä työssään, mikä viittaa muissakin tutkimuksissa ja teoksen johdannossa esiin nousevaan ajanhallinnan ja aika-autonomian sukupuolittumiseen: naisilla on vähemmän autonomiaa.

Olli Viljasen ja Minna Toivasen artikkelissa asiantuntijoiden ajanhallinnasta puolestaan tulee ilmi, miten ajankäytön hallitseminen ei lopulta ole ensisijaisesti yksilön vaikutuspiirissä, vaan asiantuntijaorganisaatioilla on merkittävä rooli ajankäytön tahdittajina. Tästä näkökulmasta korostuu ajan rakentuminen sosiaalisena prosessina. Kuvaavaa on, että asiantuntijoille tyrkytetään jatkuvasti erilaisia yksilöllistyneitä ajanhallinnan tekniikoita, mutta ilman kollektiivisia ratkaisuja niillä ei juuri ole vaikutusta.

Autonomian ihanteen ja todellisuuden välinen juopa ilmenee erityisen pysäyttävästi Niemistön, Karjalaisen ja Hearnin artikkelissa tietotyöläisistä. Lähtökohtaisesti itsenäiseksi ajateltua tietotyötä rytmittää esimerkiksi työajan raportointi kuuden minuutin jaksoissa, ja työ joustaa rutinoidusti vapaa-aikaan vaan ei toisinpäin. Tietotyön asiantuntijoiden tutkimushaastattelussa ja päiväkirjoissa kuvataan perheellisten asiantuntijoiden kolmivuororajustusta, jossa vanhemmuus mahtuu työpäivän jälkeiseen parin tunnin perhe aikaan, ja lasten nukkumaanmenon jälkeen alkaa toinen osa työpäivää. Tämä kertonee paitsi työn valumisesta uniin saakka myös siitä, miten työntekijät venyvät sovitellessaan hyvän ja läsnäolevan vanhemmuuden ihanteita rajattoman työn vaatimuksiin.

Autonomian merkitys korostuu myös Mika Helanderin artikkelissa työssä liikkumisesta. Helander tarkastelee työssä liikkumista ja työn takia liikkumista muun muassa yritysjohtajien hektisessä liikematkustamisessa ja virolaisten bussinkuljettajien viikoittaisessa matkustamisessa Suomesta kotiin Viroon ja takaisin. Myös liikkumisen näkökulmasta työntekijän hyvinvointi on sidoksissa omaehtoisuuteen: autonomian ja individualismin iluusio auttaa jaksamaan tien päällä.

Kokonaisuutena *Työaikakirja* on rikas, joskin paikoin hieman hajanainen kokoelma *otteita ajastamme*. Se tarjoaa myös metodologisia ja empiirisiä lähtökohtia esitetyn aikalaisdiagnoosin laventamiseen, syventämiseen ja

miksei haastamiseenkin. Keskustelu autonomiasta ja sen sukupuolittuneisuudesta inspiroi jatkamaan aiheen pohtimista omassa tutkimuksessa. Lisäksi teoksen aikalaisdiagnostinen ote näyttää, miten empiiristä aineistoa voi hyödyntää laajempaan keskusteluun aikamme ilmiöistä. Myös konkreettisia välineitä tutkimukseen on tarjolla: johdannossa ajan ulottuvuudet työssä on luokiteltu yhdeksän luokan ”sosiologiseen kielioppiin”, jonka uskon osoittautuvan hyödylliseksi analyysin jäsennystyökaluksi myös myöhemmissä tutkimuksissa.

Olisi ollut kiinnostavaa, jos teoksessa olisi pohdittu vielä julkilausutumminkin myös työn ajallisten ilmiöiden tutkimisen metodologiaa ja tutkimusotteiden merkitystä siinä, minkälaiset asiat tutkimuksessa nousevat esiin. Kuten johdannossa todetaan, tilastolliset ja

kokemukselliset tutkimukset työajoista osoittavat eri suuntiin. Tilastoja tarkastelemalla ei välttämättä erotu suuria muutoksia, mutta subjektiivisiin kokemuksiin paneutunut tutkimus kertoo kiireen ja epävarmuuden kokemusten lisääntymisestä ja voimistumisesta. Työajan ollessa ylipolitisoitunut kysymys myös työn ajan tutkimus politisoituu helposti. *Työaikakirjan* diagnoosi herättääkin kysymyksen yhteiskunnallisen tutkimuksen sensitiivisyydestä työn monirytmisyydelle ja autonomian illuusiolle. Miten tutkimuksessa voitaisiin metodologian tasolla välttää toistamasta illuusiota siitä, että aika on kaikille sama? Miten tavoittaa ihmisten erilaiset rytmit ja niiden luoma kitka?

Katariina Mäkinen